

авторські наміри/пропозиції, рішення, оцінні міркування людей. Воно відбиває й засвідчує широкий спектр їхніх уявлень, компетентностей, переживань, емоцій, упереджень.

Помітним здобутком рецензованого видання є супровідний коментар В. Тельвака й М. Дядюк. Він розширює діапазон розуміння українського та почасти польського й російського громадського життя в Галичині й Великій Україні, особливості функціонування державних і самоврядних інституцій, численних наукових товариств, періодичних видань.

Позитивно оцінюючи черговий номер серійного видання епістолярію чільних представників наддніпрянської та галицької плеяди науковців, зважимося на одне зауваження. Мова йде про неточності, точніше подвійний стандарт у написанні окремих прізвищ. Отак, у тексті коментаря кілька разів згадано прізвище польського славіста й етнографа, згодом декана філософського факультету та ректора Львівського університету Антонія Каліни (Kalina). Слідом за авторами кореспонденції упорядники вживають два варіанти – подають це прізвище через «і» (с. 134, 150–151) та «и» (с. 154), що, на наш погляд, не зовсім виправдано. Таку ж залежність від друкованих оригіналів спостерігаємо і в правописі прізвища польського філолога, ректора Львівського університету, редактора журналу «Eos», згодом міністра освіти у Відні Людвика Цвіклінського (або Цв'іклінського) (лист О. Барвінського, №50). На нього, зокрема, уперше натрапляємо в тексті все того ж коментаря (с. 147). Проте наступного разу його подано інакше – Цв'іклінський (с. 155). Утім, ці незначні похибки не применшують здобуток відомих грушевськознавців В. Тельвака та М. Дядюк – вони радше свідчать про їхнє шляхетне прагнення ні на йоту не відходити від «стану оригіналів» історичних документів, про загальний високий ступінь релевантності пропонованих студій.

Ґрунтовна робота упорядників видимо наблизила нас до неупередженої й комплексної репрезентації епістолярних джерел грушевськознавства. Місія, яку започаткував Любомир Роман Винар, триває. Тож, наприкінці рецензії солідаризуємося з думкою А. Атаманенко в сподіванні, що незадовго мають побачити світ нові томи серії «Епістолярні джерела грушевськознавства».

DOI: 10.31651/2076-5908-2020-1-174-177

**ЯНИШИН Богдан Михайлович**,  
кандидат історичних наук, старший  
науковий співробітник відділу історії  
України XIX – початку XX ст.  
Інституту історії України НАН України,  
Orcid ID: 0000-0003-0386-2530  
e-mail: bogdanyanyshyn@gmail.com

## ПОЛЬСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. У ДЗЕРКАЛІ ПЕРІОДИКИ

(Лазурко Л. М. Польська історична періодика у Східній Галичині XIX – початку XX ст.: типологія, ідеологія, проблематика: монографія. Черкаси; Дрогобич: Гельветика, 2020. 290 с.)

Наприкінці XX – на початку XXI ст. традиційний погляд на минуле Східної Галичини як край, у якому розпочалося польське та українське національне відродження, було розширено. З появою кількох масштабних польсько-українських дослідницьких проєктів, представники яких зосереджувалися на всебічному осмисленні полікультурного феномену Галичини, з'явилося нове бачення історії цих найсхідніших теренів імперії Габсбургів, традиційно таврованих провінційністю та відсталістю, суспільство яких не минули модернізаційні процеси.

У цьому контексті демонструє стрімке розширення предметного поля українська історична полоністика, що в останні роки збагатилася історіографічними студіями, зосередженими на вивченні важливих аспектів еволюції польської історичної культури

Галицького краю. Однією з таких робіт є монографія Лідії Лазурко, присвячена такому доволі масштабному, але досі незауважаному явищу, як польське історичне часописання у Східній Галичині XIX – початку XX ст. Протягом означеного часу тут діяло дев'ять науково-літературних видань зі значною часткою історичних досліджень, які авторка, вслід за польською історико-пресознавчою традицією, називає криптоісторичними, два спеціально-наукові проєкти (присвячені археології й спеціальним історичним дисциплінам) та перший польський фаховий науковий часопис. Така кількість і видова різноманітність видань спонукала Л. Лазурко, авторку першої монографії про діяльність у Львові часопису «Kwartalnik Historyczny», звернути увагу на історію східногалицької польської періодики як цілісне явище.

Основний зміст дослідження розбивається на два логічні блоки, у першому з яких у трьох розділах реконструйовано історію діяльності видань, а у другому досліджено становлення польської історичної науки та здійснено спробу аналізу конструйованого на шпальтах східногалицьких видань XIX – початку XX ст. образу України та українців.

У першому розділі відтворено діяльність наукових часописів, у яких історія займала половину, а то й більше змісту. Це була найбільш чисельна група видань, становлення якої розпочалося з діяльністю перших наукових періодичних проєктів інституту Оссолінських у Львові. До цієї групи віднесено також найбільш тривалий видавничий проєкт – «Przewodnik Naukowy i Literacki» та регіональні часописи Тернополя й Перемишля. Л. Лазурко показує, з якими труднощами доводилося стикатися редакторам цих видань, що на початках працювали практично одноосібно, торуючи собі дорогу до читача. Вельми цікавими є сюжети про неоднозначне сприйняття перших наукових часописів та вплив політичних подій в краї на специфіку їх провадження та тематичне наповнення. Ці видання, що мали яскраву краєзнавчу спрямованість, наповнювалися історичними матеріалами, літературними творами, інформацією про життя краю у дусі романтичних та неоромантичних традицій.

У другому розділі Л. Лазурко досліджує діяльність на теренах Східної Галичини спеціальноісторичних часописів «Przegląd Archeologiczny» та «Miesięcznik Heraldyczny», поява яких у другій половині XIX ст. була зумовлена зростанням суспільної активності освічених станів, що почали об'єднуватися у перші наукові товариства. Авторка показує, як історія цих видань була тісно переплетена з діяльністю організацій, при яких вони діяли, прослідковує генезу цих проєктів. Значною новизною у цьому розділі відзначаються сюжети, пов'язані з українською проблематикою, що виразно домінувала на шпальтах цих видань, а також дослідження співпраці польських й українських вчених над вивченням спільного минулого. Значну увагу Л. Лазурко присвячує характеристиці діяльності редакторів цих часописів, що визначали видавничу політику видань, намагаючись утримувати відповідний рівень науковості публікованих матеріалів. Також аналіз науково-інформаційного наповнення цих часописів дозволяє авторці говорити й про їх роль у тодішньому поступі історичної науки.

Третій розділ монографії присвячено часопису універсального характеру «Kwartalnik Historyczny», поява якого у 1887 р. була тісно пов'язана з процесами інституціоналізації та професіоналізації історичних студій у Східній Галичині, а саме – зі створенням першого польського професійного Історичного товариства. У цьому контексті особливу увагу Л. Лазурко приділяє Ксаверію Ліске, який якнайбільше спричинився до радикальних змін в історичній науці регіону протягом 70-80 рр. XIX ст., впроваджуючи тут нову позитивістичну методу. Авторка аргументовано доводить, що критичне амплуа часопису на тривалий час визначило його редакційну політику, спрямовану на утримання високих стандартів наукового дослідження. Продемонстровано як відбувалася трансформація цього регіонального видання у загальнонаціональну трибуну польських істориків, показано відкритість часопису, спрямовану на співпрацю з представниками інших націй, що дозволяє говорити про національну коректність та толерантність його редакційної політики.

У четвертому розділі монографії Л. Лазурко звертається до образу польської історичної науки кінця XIX – початку XX ст., закарбованого у матеріалах часопису «Kwartalnik Historyczny», апелюючи до метафори «дзеркала» польської історіографії, яка закріпилася

за цим виданням. Розглядаючи теоретико-методологічну рефлексію на сторінках журналу Л. Лазурко виокремлює два типи публікацій видання: декларативні (у яких теоретико-методологічна рефлексія була предметом спеціального дослідження) та прикладних (у яких обговорювалися питання конкретного застосування теоретико-методологічних конструкцій).

Авторка доводить, що традиційний для позитивістської історіографії набір теоретико-методологічної проблематики далеко не вичерпував всієї її багатоманітності на сторінках видання, автори якого дотримувалися принципів відкритості та плюралізму. Саме це не давало часопису «Kwartalnik Historyczny» залишатися осторонь новітніх теоретичних тенденцій, котрі особливо активно проникали на сторінки видання під час обговорень нових напрямків історичних студій (історія польської культури, економіки, права) та на потребу репрезентації подій недавнього минулого (поділи Польщі наприкінці XVIII ст. та їх наслідки). Історіографічний аналіз змісту рецензій, досліджень та полемік дав можливість простежити еволюцію теоретичних дискусій та методологічних обговорень польської історичної науки, у які заангажувалися автори «Kwartalnika Historycznego». Л. Лазурко аргументовано довела значимість внеску авторів видання у дослідження історико-культурної проблематики, що було пов'язане з потребою збереження історичної пам'яті народу в часи бездержав'я. Це дозволило авторці прийти висновку, що у багатьох питаннях «Kwartalnik Historyczny» можна вважати не тільки віддзеркаленням перемін, що відбувалися у польській історичній науці, а й тією силою, що рухала її.

П'ятий, найбільший за обсягом розділ монографії, присвячено дослідженню питань української історії на шпальтах польських східногалицьких видань XIX – початку XX ст. «Українське питання» в Східній Галичині – терені безпосередньої взаємодії польської та української сторін, було особливо гострим, що добре простежуються у матеріалах видань. Л. Лазурко показала, як характер часописів, ідеологічна спрямованість та суспільно-політичні обставини впливали на зацікавлення українською тематикою та трактування українського минулого. Вельми цікавою видається спроба конструювання на основі цих матеріалів історіографічних образів України та українців. Систематизація матеріалів за хронологічно-тематичним принципом дозволяє простежити те, як представлялася українська історія від найдавніших часів до XIX ст. та якими рисами наділялися українці. Водночас простежується динаміка цих образів у залежності від характеру видань. Цей розділ також є вельми інформативним у питаннях реконструкції польсько-української наукової взаємодії. Л. Лазурко переконливо доводить, що польська наукова періодика Галицького краю тривалий час (фактично до активізації М. Грушевським «Записок НТШ»), була чи не єдиною фаховою трибуною для представників української історичної науки.

У висновках підбито підсумки дослідження, метою якого було не просто відтворити історію діяльності польських часописів у Східній Галичині означеного періоду, а й розкрити науковий потенціал їх змістового наповнення. Завдяки такому підходу читач отримав можливість краще зрозуміти механізми функціонування наукової преси, досягнути значення періодичних видань у формуванні історіографічного осередку регіону та становленні й розвитку історичної науки. Важливо відзначити, що попри масштабність здійсненої роботи, дослідниця, апелюючи до джерелознавчого потенціалу матеріалів видань, визначає також й перспективи подальших студій цієї теми.

Загалом, рецензована монографія справляє позитивне враження як в методологічному сенсі, так і у площині практичної реалізації поставлених завдань. У книзі представлено чимало влучних інтерпретацій та узагальнень з історії польського часописання в Східній Галичині XIX – початку XX ст. на основі значного залученого матеріалу. Понад те, у праці порушено низку важливих проблем типології часописів, вироблення традицій публічної наукової комунікації, механізмів формування редакційної політики, вивчення історіографічного змісту, зокрема впливу наукових та позанаукових чинників на тематичні зацікавлення видань.

Поряд із позитивами, доцільно звернути увагу на деякі проблемні моменти. Так, окремі розділи книги відзначаються надмірною фактографічною насиченістю та, відповідно, описовістю. На нашу думку це могло би бути компенсоване більшою аналітичністю висновків підрозділів, не залишаючи питання систематизації та аналізу досліджуваного

матеріалу для загальних висновків. Утім це зауваження методичного характеру не змінює загального позитивного враження від рецензованої монографії, котра, на нашу думку є корисним надбанням сучасної історіографії та буде сприяти подальшому вивченню історії наукової преси.

DOI: 10.31651/2076-5908-2020-1-177-178

**ЗЕМЗЮЛНА Наталка Іванівна**,  
доктор історичних наук, професор  
кафедри всесвітньої історії та  
міжнародних відносин Черкаського  
національного університету  
імені Богдана Хмельницького,  
Orcid ID: 0000-0002-9028-2093  
e-mail: alkatan@gmail.com

**Морозова О. С. Дослідження історії України першої половини ХХ ст. в сучасній польській історіографії: напрямки, концепції, дискусії: монографія. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 432 с.**

Глобалізація торкнулася не тільки і не стільки сфери економіки, фінансів, кордонів, а в першу чергу – культури. Не став винятком й історичний наратив. Кожен народ вибудовує власну історичну модель минувшини. Однак, доступність надбань історичної науки сусідніх країн стала нормою, завдячуючи (щонайменше) знанню мов, спільним науковим заходам, перекладу ключових праць, науково-викладацькій мобільності тощо. Тексти публічної історії, які поширюються через мережу Інтернет, блогерство позбавили істориків права на істину в останній інстанції. Окрім того, доволі часто політики використовують історичне минуле як аргумент у пропаганді власної візії і повсякденної практики.

Монографія О.С. Морозової присвячена сучасній польській українознавчій історіографії – чиннику, що формує погляд на історію України першої половини ХХ ст. в Республіці Польща. Уже перше ознайомлення з текстом засвідчує, що авторкою опрацьовано значний масив публікацій польських істориків. Дослідниця цілком доречно задіяла праці польської та української діаспори, надбання української історіографії. Такий підхід дозволив показати місце сучасної польської історіографії у загальному контексті історичної науки з питання, що досліджується.

Робота структурована за традиційною схемою: вступ, п'ять розділів, висновки, короткий виклад англійською мовою, список джерел, біограми польських українців та іменний покажчик. У свою чергу, розділи складаються з підрозділів.

Дослідниця цілком слушно твердить, що в сучасній польській історіографії не сформувалося наукових шкіл, які спеціально вивчають історію України 1917-1947 років, проте автономно існують науково-дослідні центри у провідних університетських містах, які очолюють знані фахівці. Чільне місце серед них займають історики українського походження, які інтегровані в загальний науковий і політичний простір Республіки Польща, доносячи при тому власну позицію стосовно найбільш контроверсійних питань української минувшини, особливо з огляду польсько-українські стосунки. Найбільш яскраво це простежується в діяльності фундації Святого Володимира хрестителя Русі Київської та її очільника В. Мокрого.

О. Морозова, наводячи приклади співпраці українців та поляків, не оминає й трагічних фактів спільного минулого, які зазвичай роз'яструють екстремістські елементи в обох державах та певні політичні угруповання. Тому, на переконання авторки, історики повинні об'єктивно дослідити минувшину з метою винесення уроків для не повторення подібних конфліктних ситуацій. Дослідниця пропонує власну періодизацію сучасної польської історіографії історії України першої половини ХХ століття. Важливими у роботі є додатки, особливо біограми провідних польських українців.